

Література:

1. Гринько О. В. Англійська ділова мова. Політичний маркетинг і державне управління: практикум. Київ : «Видавничий дім «Персонал», 2009. 192 с.
2. Закон України Про застосування англійської мови в Україні. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji09534b?an=2> (дата звернення: 04.12.2023).
3. Samodelova E. V. English language. Self-instruction manual. 3rd edition. Living Language, 2013. 224 p.
4. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ : КНТ, 2017. 394 с.
5. Wikipedia English language. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/English_language (дата звернення: 09.09.2023).
6. Wiki pediA Business English. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Business_English (дата звернення: 02.12.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-62>

УТРАТА ЯК ТРАВМА У ВІРШІ «І ОСЬ Я ТОБІ ГОВОРЮ, ГОВОРЮ...» К. КАЛИТКО: ПОМІЖ МОВЛЕННЯМ І МОВЧАННЯМ

Овсяницька Г. В.

*здобувачка вищої освіти третього рівня (доктора філософії)
за спеціальністю 035 – Філологія*

Запорізький національний університет

*Науковий керівник: **Курилова Ю. Р.***

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української літератури*

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

«Життя, нескінченне, набуває розквіту лише в середовищі нескінченної психології. Це можна було б назвати психологічним світоглядом» [5, с. 237], – говорив К. Ясперс. Зважаючи на глибинний зв'язок особливостей функціонування психіки індивіда (що корелює з «Я» автора/ліричного суб'єкта) та світоглядних засад філософії екзистенціалізму, вважаємо доцільним розглядати текстову матрицю окремого поетичного твору як сукупність психічних і світоглядних

змістів авторської свідомості у їхньому зв'язку з процесом творчості як одним зі способів особистості проявляти свою екзистенцію, виходячи за межі іманентно окресленого буття цієї свідомості.

Здатність проговорювати пережитий або відчутий ментально досвід (внаслідок вродженої здатності до співпереживання) є одним із способів символічного поводження як із травмою, так із тим, що цю травму викликало, позаяк «травмована психіка продовжує травмувати саму себе через синдром нав'язливого повторення» [4, с. 70]. У цьому випадку здатність «матеріалізувати» негативний досвід через мову актуалізує процеси, пов'язані з можливим катарсисом як символічним «звільненням» від згубного впливу цього досвіду. У випадку травми, пов'язаної із (пере)проживанням досвіду втрати («травмуючі події в житті індивіда майже завжди викликають цілу низку втрат» [4, с. 71]) художня мова відіграє консолідаторну роль для роздробленого травмованого «Я» як мова психосемантичних і семіотичних змістів ув авторській канві смислів і символів, що окреслюють межі сягання творчої свідомості у процесі написання конкретного поетичного твору. Ці особливості так само знаходять своє відображення у свідомості реципієнта, яка функціонує, по суті, за тими ж параметрами. К. Калитко зазначила: «Немарність людського досвіду – це відчуття свідка життя, відчуття спільного досвідчення великого часу. І це надзвичайно цінно, можливо, це одне з найцінніших відчуттів, які люди можуть прожити» [1].

Фіксація такого досвіду, часто болісного, відбувається передовсім через мистецтво, зокрема літературну творчість, позаяк змога проговорити складні моменти корелюється із можливістю зміни ставлення до цього досвіду, особливо коли він стосується такого екзистенціала як проживання втрати. Феноменологію травми, що пов'язана із досвідом втрати, з різних перспектив (психологічної, культурної, літературознавчої) досліджували Г. Бокшань, І. Васишин, В. Дуркалевич, О. Кирильчук, І. Кішук, Л. Паливода, В. Предко, У. Федорів, О. Чекстєре, О. Швирьова та ін..

Доробок К. Калитко є вдячним матеріалом для висвітлення особливостей функціонування тематики травми в літературознавчому і соціокультурному дискурсі, позаяк смислова ієрархія текстів авторки стосуються тих аспектів соціокультурного простору, що пов'язуються насамперед із тематикою колективного мовчання, а значить – замовчування певних (травматичних) змістів через культурне свідоме спільноти, що позначається на упередженості, яка корелює із неусвідомлюваними паттернами щодо виправдання насильства у межах цього колективу.

Актуальність розвідки зумовлена необхідністю висвітлення цих особливостей як «незакритих гештальтів» соціуму, що проявляються у

смісловому полі його художнього/соціокультурного дискурсу. Мета дослідження – означити особливості екзистенційного мотиву травми втрати у вірші «І ось я тобі говорю, говорю...» К. Калитко через кореляти мовлення і мовчання як параметри взаємозумовлених наслідків травматичного досвіду.

У зв'язку із означеними вище особливостями доробку поетеси творчість К. Калитко досліджували Л. Галій, І. Дольник, Л. Лавринович О. Пухонська, О. Сидоренко, О. Хмелюк, С. Чернюк, К. Шевчук, І. Юрченко та ін., акцентувавши на ідіостильових, перекладацьких, соціокультурних, націоцентричних та інших аспектах її доробку.

Одразу зазначимо, що «психічна травма виникає не тільки внаслідок зовнішніх травмівних подій, а і з причини внутрішньої роботи самої психіки. Психіка реагує на зовнішню травматичну подію за такою схемою: спочатку психіка трансформує зовнішню травму під внутрішню «самотравмуючу силу», а потім відбувається малігнізація, «злоякісне переродження» психологічних захистів, які перетворюються із системи самозбереження психіки на систему її самознищення. Психічні захисти переходять на примітивний «архаїчний» рівень (відхід від реальності, розщеплення, аутизм, трансіві стани, виникнення множинних ідентичностей, стереотипних реакцій, втрата сенсу існування» [4, с. 69–70]. Останнє з цього переліку розкривається через антиномію (згідно з К. Ясперсом, атрибутику межової ситуації, специфіка якої полягає в дихотомічному співіснуванні двох абсолютно протилежних тенденцій, змістів або явищ – таких, що є взаємно заперечними [5, с. 216–217]): *«І ось я тобі говорю, говорю, // і все подалу втрачає сенс. // І котий вітер пугу зору, // і хмарні клапті несе»* [2, с. 77]. Мотив заперечення у цій строфі проявляється через кореляти мовлення як ситуації сенсотворення і у той же час – градацію його знищення, позаяк символіка втрати пов'язується також із концепцією ісихії, згідно з якою озвучене слово є мертвим внаслідок втрати сакрального змісту. Але разом із тим реакція на травму зумовлює вимушеність цього мовчання, адже змога говорити свідчить про цілісність мовної особистості. У наведених рядках через художній прийом паралелізму подається образ світу, який проявляється через астральну і темпорально-просторову символіку «зорі», «хмар», «вітру». Зокрема, мотив розпаду реалізується у строфі через кореляти «пустоти» і «клаптів», що асоціативно натякає на втрату, уламки того, що колись було цінним для ліричного героя. Сміслова парадигма вірша розгортається у наступній строфі у такий спосіб: *«І гоїть місто примерзлий бік, // приклавши до нього туман. // І сироти слів шукають тобі // відвагу, якої нема»* [2, с. 77]. Мотив втрати у цих рядках асоціативно натякає на образну канву фізичного каліцтва холодом, де образ туману грає роль архетипу,

що увиразнює мотив смерті як небуття (для порівняння: образ туману в давньогерманському епосі) [3]. Образи «сирот слів» і «відваги, якої нема» тільки підкреслюють цей мотив як увиразник абсолютної відсутності того, що є важливим, життєво необхідним задля самоствердження особистості ліричного героя у межах його світу. Екзистенційний мотив втрати в наступних рядках корелює із мотивом неможливості набути, яка свідчить про самотність як втрату можливості адекватного діалогу, позаяк мотив (роз)мови набуває абсурдистських конотацій через образ книги, що грає роль медіатора у процесі «мовчазної» і «транстемпоральної», «транспросторової» комунікації, але і тут натрапляємо на неможливість/неспроможність розмови відбутися: *«З важкого літа – зима важка, // приносить плоди кам'яні. // І мудрість, записана у книжках, // не придається мені...»* [2, с. 77]. Мотив важкості, «кам'яних плодів», позначений темпоральними антиномічними увиразниками зими-літа, може асоціативно натякати на тему сізифової праці, перенесену в метафоричний вимір особистісних екзистенціалів. Водночас абсурдизм відповідних конотацій вступає в дихотомічну взаємозумовленість і взаємовиключність наступних: *«...бо хтось промовчав і хтось заснув, // а ніч така – на розрив. // І кожна втрата має ціну, // ти тільки цінник здери»* [2, с. 77]. Травматична екзистенційна межовість, що передбачає почуття покинутості, самотності, іманентної замкнутості в межах власної свідомості, свідчить про граничність світоглядної ситуації [5], яка мислиться у вірші, але не називається, внаслідок якої в ліричного героя відбувається усвідомлення внутрішнього «розриву» (закинутості в конфлікт, у внутрішню боротьбу, передбачуваних відповідною ситуацією межовості [5]) через «мовчання» і «сон» як увиразники онтологічно-екзистенційної *безконфліктності*. Разом із тим концепт розриву може прямо вказувати на мотив болю через втрату і вимушене прощання з тим, що було частиною світу особистості ліричного героя. Останні слова звучать як афоризм, позначений парадоксальністю мислення-на-межі, що передбачає символічний *modus vivendi*, своєрідний симбіоз особистості ліричного героя із власним внутрішнім конфліктом. Мотив символічного «здирання цінника» свідчить про екзистенційний «агнозис» щодо Іншого з позицій Я-свідомості: у цьому випадку мотив втрати і її проживання є занадто особистісним (певною мірою – інтимним) досвідом, який передбачає перебування у ситуації межі як цілковитої самотності – наслідок невимовлюваності цього онтологічного досвіду *per se*. Саме тому в поезії простежується позиція як ліричного героя, так і авторки: навішування ярликів передбачає знецінення, і, як наслідок, спрощення, примітивізацію, применшення

досвіду іншого, ретравмування, і, як наслідок, байдужість, що межує із втратою людяності як базису будь-яких взаємин.

Отже, у вірші К. Калитко екзистенційний мотив травми втрати реалізується між корелятами мови і мовчання через *modus vivendi* із внутрішнім конфліктом через проживання ліричним героєм ситуації межовості, яка зумовлює онтологічний характер дихотомії відчуттів втрати і примирення – екзистенціалів, що визначають буття травмованої свідомості. Перспективи подальших досліджень доробку авторки можуть стосуватися розкриття корелятив поведінки з травмою і проживання катарсису на прикладах інших поетичних та прозових текстів.

Література:

1. Богдан О. Катерина Калитко: «Я ціную вірш за те, що це миттєва нервова реакція на реальність». *Тиктор media*. Дата публікації: 4.11.2022. URL: <https://tyktor.media/portret/kateryna-kalytko/> (дата звернення: 10.12.2023).

2. Калитко К. Орден мовчальниць: поезії. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, 2023. 144 с.

3. Овсяницька Г. Естетика мілітаризму у поезіях О. Ольжича: компаративні аспекти. *Актуальні проблеми слов'янської філології: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. 153 с. С. 99–103.

4. Паливода Л. Проблема визначення понять «психічна травма», «психологічна травма» і «травма втрати» у психологічних проєкціях. Вчені записки ТНУ імені В. Вернадського. 2021. Т. 32 (71). № 6. С. 68–72.

5. Ясперс К. Психологія світоглядів. З нім. пер. О. Кислюк, Р. Осадчук. Київ: Юніверс, 2009. 464 с.